

UTREDNINGSTJÄNSTEN
Cecilia Asklöf
Tfn: 08-786 54 21

PM 2008-05-05

Dnr 2008:698

JÄV OCH TYSTNADSPLIKT FÖR MYNDIGHETSANTÄLLDA

Frågeställaren har mot bakgrund av specifikt fall ställt följande frågor.

1a. Vilken lagstiftning, om någon, behandlar frågan om huruvida en

myndighetsanställd kan förhandla om anställning med en part i ett mål som den myndighetsanställda utreder?

1b. Vilken praxis finns på området?

1c. Vad säger polisens regelverk? Finns det gemensamma eller enhetliga regelverk på detta område som omfattar alla myndigheter?

2a. Finns det tidigare kända exempel på myndighetspersoner som agerat enligt fråga 1a?

2b. Om ja på fråga 2a, vilka har påföljderna blivit, om några alls?

Sammanfattning

Regler beträffande disciplinansvar för offentliganställda finns i lagen (1994:260) om offentlig anställning. För den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosätter vad som gäller för uppgiften kan straffrättsligt ansvar för tjänstefel komma i fråga.

Det finns inte något regelverk som specifikt reglerar jäv och som omfattar samtliga myndigheter. Däremot finns det specifika jävsregler för olika myndighetsanställda.

Vidare kan nämnas att sekretesslagen (1980:100) innehåller bestämmelser som reglerar sekretess vid myndigheter avseende t.ex. enskilda personliga förhållanden, enskilda ekonomiska förhållanden och enskilda förhållanden av såväl personlig som ekonomisk natur.

Lagen (1994:260) om offentlig anställning

Lagen om offentlig anställning reglerar bl.a. frågor beträffande disciplinansvar för offentliganställda. En arbetstagare i offentlig tjänst som uppsåtligen eller av

oaktsamhet åsidosätter sina skyldigheter i anställningen, får meddelas disciplinpåföljd för *tjänsteförseelse*. Disciplinpåföljder är varning och löneavdrag. En arbetstagare får inte samtidigt meddelas flera disciplinpåföljder. Se mer om praxis beträffande tjänsteförseelse nedan.

Straffrättsligt ansvar

Brottsbalkens (BrB) kapitel 20 innehåller bestämmelser om tjänstefel. Det första stycket av kapitlets första paragraf lyder som följer:

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften skall dömas för *tjänstefel* till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller med hänsyn till andra omständigheter är att anse som ringa, skall inte dömas till ansvar.

Om brottet har begåtts uppsåtligen och är att anse som grovt, skall dömas för *grovt tjänstefel* till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen allvarligt har missbrukat sin ställning eller om gärningen för någon enskild eller det allmänna har medfört allvarligt förfång eller otillbörlig förmån som är betydande.

Kapitel 20 innehåller även bestämmelser om bl.a. mutbrott och brott mot tystnadsplikt. Se mer om praxis beträffande tjänstefel nedan.

Specifikt om jäv för polisman

Rättegångsbalkens (RB) kapitel 7 innehåller bestämmelser om åklagare och jäv mot anställda inom polisväsendet m.m. Enligt RB 7 kap. 6 § får en åklagare, om det för åklagare beträffande visst brott finns omständigheter som skulle utgöra jäv mot domare, inte ta befattning med förundersökning, åtal för brottet eller annan åtgärd enligt RB. Enligt RB 7 kap. 9 § skall det som anges om åklagare i 7 kap. 6 § även tillämpas på anställda inom polisväsendet eller vid Skatteverket, Tullverket eller Kustbevakningen som har att vidta åtgärd eller meddela beslut enligt RB. Jävsbestämmelserna innefattar förutom polismän av skilda

slag såväl anställda specialister som de biträden som tjänstgör hos en polismyndighet¹.

Enligt RB 4 kap. 13 § är en domare jävig att handlägga mål:

1. Om han själv är part eller eljest har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada;
2. om han med part är eller varit gift eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag eller är syskon eller är i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller om han på liknande sätt är part närstående;
3. om han till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 2;
4. om han eller någon honom närstående, som avses i 2, är förmyndare, god man eller förvaltare för part eller eljest parts ställföreträdare eller är ledamot av styrelsen för bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som är part, eller, då kommun eller annan sådan menighet är part, är ledamot av nämnd eller styrelse, som handhar förvaltningen av den angelägenhet målet rör;
5. om han eller någon honom närstående, som sägs i 2, till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 4;
6. om han är parts vederdeloman, dock ej om parten sökt sak med honom för att göra honom jävig;
7. om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol eller såsom skiljeman tagit befattning därmed;
8. vid huvudförhandling i brottmål om han före denna huvudförhandling har prövat frågan om den tilltalade har begått gärningen;
9. om han i saken såsom rättegångsombud fört parts talan eller biträtt part eller vittnat eller varit sakkunnig; eller
10. om eljest särskild omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet.

En polisman som är eller kan antas vara jävig att handlägga ett ärende bör inte annat än i rena undantagsfall hålla något förhör i ärendet, oavsett med vem, eller införskaffa bevisning². Lämpligen bör en polisman som trots jäv företar en utredningsåtgärd göra jävssituationen klar för de av åtgärden berörda³. De ovan nämnda reglerna tar alltså

---

¹Rättegångsbalken, Peter Fitger, 7:28, supplement 50, mars 2006

² Ibid.

³ Ibid.

främst sikte på handlingar som vidtas under pågående förundersökning.

Regler beträffande jäv vid andra myndigheter

Som angivits omfattar jävsreglerna ovan även anställda vid Skatteverket, Tullverket och Kustbevakningen.

På den tid som står till buds för uppdraget har utredningstjänsten inte kunnat göra en genomgång av reglerna för samtliga myndigheter. Som ytterligare exempel på myndigheter som har regler beträffande jäv kan emellertid anges Försäkringskassan och Aktiebolaget Svensk Bilprovning. Vad gäller Försäkringskassans anställda regleras personalens rätt att ta del av information bl.a. genom sekretesslagen (1980:100) och interna föreskrifter. Aktiebolaget Svensk Bilprovning regler om etik, bisysslor och jäv finns bl.a. nedtecknade i bolagets personalhandbok.

Det kan även nämnas att anställda vid Konkurrensverket i samband med anställningens ingående får underteckna ett särskilt avtal om tystnadsplikt beträffande sådana uppgifter i verkets utrednings- och tillsynsverksamhet som skyddas av sekretess enligt sekretesslagen.

Praxis

Nedan ges några exempel på praxis beträffande de olika regelsystem som angivits ovan.

Jäv

Det finns ett antal rättsfall beträffande jäv som har avgjorts av Högsta domstolen. De flesta av dessa mål tycks emellertid inte ha särskilt mycket gemensamt med den typ av jäv som frågeställaren förefaller intresserad av. Nedan återges dock i korthet det mål som företer störst likheter med det frågeställaren beskriver i fråga 1a.

NJA 1988 s. 696

En person, som åtalats för mutbrott på den grund att han tagit emot viss testamenterad egendom, hade dessförinnan rådfrågat en advokat, som inte hade funnit något rättsligt hinder mot mottagandet. Försvararjäv enligt 21:3:3 RB har ansetts föreligga, när samme advokat uppträdde som den tilltalades ombud i brottmålsprocessen.

I domskälen anförde domstolen bl.a. följande:

I förevarande fall framgår av händelseförloppet att G.O:s bedömning av rättsläget hade stor betydelse för R.C:s beslut

att ta emot den testamenterade egendomen. Härav följer att G.O:s rådgivning kommit att utgöra ett viktigt element vid domstolarnas prövning av åtalet mot R.C. En intressekonflikt skulle emellertid kunna uppkomma mellan G.O. och R.C. när det gäller att bedöma vem av dem som bär det största ansvaret för att den åtalade gärningen kom till stånd. I vart fall måste anses att G.O. till följd av den rättsliga bedömning han tidigare förmedlat till R.C. fått personligt intresse av utgången i brottmålet.

Arbetsdomstolen

Arbetsdomstolen har också avgjort en del mål i vilka jävssituationer varit aktuella. I de flesta av dessa mål har den centrala frågan varit om skäl förelegat för uppsägning eller avskedande. De jävssituationer som beskrivs i målen kan icke desto mindre ha ett visst intresse i sammanhanget.

AD 2003 nr 96

En besiktningsstekniker, anställd i Aktiebolaget Svensk Bilprovning, blev avskedad efter att bl.a. ha upptäckts med att reparera en bil på en bilverkstad. Domstolen har funnit det styrkt att besiktningssteknikern hade brutit mot arbetsgivarens regler dels genom att meka med sin samägda bil i en bilverkstads lokaler och dels genom att besiktiga en annan verkstads bilar trots att jävssituation förelegat. I det första fallet ansågs teknikerns handlande vara klart olämpligt och stå i strid med bolagets etiska regler. I det andra fallet fann domstolen det vara styrkt att teknikern varit jävig. Domstolen fann att skäl för uppsägning, men inte för avskedande, har förelegat.

AD 2006 nr 69

Tre tjänstemän vid Försäkringskassan sades upp under åberopande av att de handlagt ärenden trots att jäv förelegat samt gjort otillåtna slagningar i datasystemet. Arbetsdomstolen fann att tjänstemännen handlat i strid mot de föreskrifter som reglerar Försäkringskassans verksamhet. Mot bakgrund bl.a. av de informations- och utbildningsinsatser som Försäkringskassan vidtagit har Arbetsdomstolen även funnit att tjänstemännen måste ha varit medvetna om att de handlat felaktigt. Uppsägningarna har bedömts vara sakligt grundade.

Domstolen anförde bl.a. följande:

Vad gäller de slagningar E.L., B.L. och L.B. gjort på sig själva och sina anhöriga framstår varje enskild slagning som relativt obetydlig. Det stora antalet slagningar innebär dock att det sammantaget har varit fråga om vanemässigt begångna förseelser av allvarlig karaktär. De anteckningar i

e-journaler som E.L. och L.B. har gjort utgör allvarliga åsidosättanden av gällande regler. Även E.L:s inmatning av uppgifter i sitt eget sjukpenningärende förtjänar allvarlig kritik. Detsamma gäller B.L:s åtgärder att verkställa ersättning av sjukpenning till närstående, registrera närståendes anmälningar och höja en uppgift om en sjukpenninggrundande inkomst. Att E.L:s, B.L:s och L.B:s handlande inte har kommit att medföra några felaktiga utbetalningar kan enligt domstolens mening inte föranleda någon annan bedömning av deras handlande.

Tjänsteförseelse

Det rättsfall som kort beskrivits ovan föregicks av ett mål beträffande disciplinpåföljd. En av de tre tjänstemännen vid Försäkringskassan tilldelades en varning av arbetsgivaren som senare undanröjdes av Arbetsdomstolen. Vad som lades honom till last var att han vid sex tillfällen gjort 31 obehöriga slagningar i Försäkringskassans datasystem i syfte att få fram information om en försäkrad (AD 2005 nr 62).

I övrigt förefaller det inte som om någon har fällts till ansvar för tjänsteförseelse för ett agerande som påminner om det som beskrivits fråga 1a. De rättsfall som det refereras till i anslutning till paragrafen berör bl.a. följande situationer:

- fråga om polismän gjort sig skyldiga till tjänsteförseelse genom att brista i tillsynen över en p.g.a. berusning omhändertagen;
- polismans avlossande av varningsskott mot låst badrum där en misstänkt uppehöll sig;
- olämpligt uttalande av polisman samt
- vårdare vid kriminalvårdsanstalt brustit i tillsyn under intagens permission.

Tjänstefel

Det förefaller inte som om någon har fällts till ansvar för tjänstefel för ett agerande som påminner om det som beskrivits fråga 1a. De rättsfall som det refereras till i anslutning till paragrafen berör bl.a. följande situationer:

- fråga om ansvar för tjänstefel för domare som dömt för ringa misshandel trots preskription;
- fråga om straffansvar för åklagare resp. domare som inte hävt häktning då åtal väcktes endast för andra brott än som föranlett häktningen;
- dröjsmål med att färdigställa domar i tre mål till utsatt tid bedömt som ringa med hänsyn till bl.a. arbetssituationen;

- fråga om ansvar för tjänstefel för det att kronoinspektör verkställt avhysning p.g.a. dom som inte vunnit laga kraft.

Frågorna beträffande om det finns tidigare kända exempel på offentligt anställda som agerat enligt vad som beskrivs i fråga 1a samt vilka påföljderna i så fall har blivit får anses besvarade genom texten ovan.